

Bidragsansökan till antikvarisk medverkan och renovering av byggnadsminnet Furusunds kvarn, Furusund 2:222, Blidö socken, Norrtälje kommun

Inledning

År 1974 beslöt Norrtälje kommun och Stockholms läns landsting att överföra kvarnen i Furusund till Stiftelsen Roslagsmuseet efter en framställan från Roslagens konstnärsgille, som då ägde kvarnen. Kvarnen som har högt kulturhistoriskt värde förklarades som byggnadsminne i Länsstyrelsens beslut den 15 mars 1985. Kvarnen genomgick en omfattande byggnadsvårdsåtgärd då konstnärsgillet ägde den och Roslagsmuseet har bl.a. bytt vridstock och renoverat vingarna under år 2009. Kvarnens läge gör att den är mycket utsatt för väder och vind vilket har lett till att en omfattande renovering är nödvändig för kvarnens fortlevnad. I samarbete med Furusunds kulturförening har visning och pedagogisk verksamhet tidigare hållits i kvarnen men dess nuvarande skick möjliggör inte detta.

Furusunds kvarn är belägen på en "terrass" högst upp på Kvarnberget med utsikt över Furusunds farled. Kvarnen är en s.k. stolpkvarn (stubbkvarn), en ålderdomlig typ som i sin helhet är vridbar kring en centralpelare. Den står på en grund av sten med stolparna inbyggda i en triangulär låda. Fasaden bär en smal locklistpanel målad i röd slamfärg. Det höga, valmade sadeltaket täcks av svarttjärade bräder på lock. Taknocken pryds av en vimpel av järn med inskriptionen G.O.S. 1722. På kvarnens baksida finns en lucka och en dörr av stående bräder. Till kvarnbron och ingången leder en brant trappa.

Kvarnen i Furusunds placering längs Furusunds farled.

Byggnadshistorik

På grundval av vimpelns årtal (kopia från 1960-talet av den ursprungliga) dateras kvarnen allmänt till år 1722, men det saknas dokument som kan verifiera detta. År 1751 avbildades emellertid kvarnen i en avmättningsritning med tillhörande text lydande: "Wäderqvarnen är för några år sedan uppsatt, brukas allenast till husbehof". Kvarnen förvaltades vid tiden av Furusunds frälsehemman lydande under Biörnö gods i Frötuna socken. Arrendator till Furusund var enligt samma text en L. von Blixen, som drev både gästgiveri och krog "till sjöfarande nytt och behof". Kvarnen var i bruk fram till och med 1860-talet. Då Furusund under 1880-talet upplevde sin storhetstid som badort genomfördes en reparation och tillbyggnad av kvarnen. Efter en brand 1957 restaurerades den 1960-61 och är nu komplett med vingar och maskineri¹.

Karta öfver egorna till Eknö uti Stockholms län, Frötuna Skeppslag, Länna socken, författad dels år 1751 dels 1752 af Magn. Kjellström jemte tillhörande beskrifning". Lantmäteriet

Numera är denna typ av kvarn en ovanlig byggnadstyp som tidigare varit ett karaktäristiskt inslag i Roslagen (bild 1).

¹ KÄLLA: BeBR och Byggnadsminnen 1978-1988 - Förteckning över nya byggnadsminnen 1 juli 1978-31 december 1988 enligt lagen den 9 december 1960, nr 690. Riksantikvarieämbetet (RAÄ), (Uppsala: A & W), 1989. ISBN: 91-7192-752-2.

Restaurerings- och renoveringsbehov

I samband med besiktning av kvarnen våren 2021, som utfördes av byggnadsantikvarie Lucas Rabnor på Länsstyrelsen i Stockholm, byggnadsantikvarie Rolf Hammarskiöld samt hantverkstekniker/timmerman Ola Lundkvist framkom stora behov av renoveringsåtgärder för att bevara så mycket som möjligt av det ursprungliga. Genom nedan föreslagna byggnadsvårdsåtgärder säkerställs kvarnens bevarande, dess historia och vårt kulturarv.

Arbetsbeskrivning

Kort beskrivning av planerade åtgärder inom denna bidragsansökan. Renovering och restaurering utförs med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till kvarnens kulturhistoriska värden.

- Skador på yttertaket har orsakat rötskador i bärande stockar och golvvirke på grund av långvarigt läckage med mögelangripet trä som följd (bild 3). Främst ses läckage komma in via öppningen i taket över gångåsen/vingaxel. Förutom att byta ut bärande stockar och golvvirke föreslås att montera täckplåt över öppningen för att minska läckagerisken.
- Renovering och målning av fasaden (bild 4).
- Yttertrappan och kvarnbrons räcke renoveras och trappsteg byts ut.
- Kvarnvingarna: Vid renoveringen år 1961 användes tryckimpregnerat virke (har av miljöskäl slutat tillverkas). Problemet är att impregnering inte tar på kärnan som ruttat bort. Häckverket och förstyrningsbjälkar, som vid 1961 års rekonstruktion gjordes mindre än originalet, byts ut efter ritning på originalvingarna. Åtgärd av kvarnvingarna kräver kran men ingen byggställning.
- Kvarnhästen/Stjärtbalken har bitvis börjat ruttna och bör bytas ut.

För fördjupad redogörelse av kvarnens vårdbehov, skadornas placering, orsak, dess omfattning, renoveringskostnader, material samt föreslagna metoder, se inkomna offerter och antikvarisk rapport/konsekvensbeskrivning, bilagor 2-5. Dessa företag har dokumenterat och vitsordad erfarenhet av att arbeta med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Antikvarisk expert

Renoveringsarbetet kommer att följas av en antikvarisk expert som ser till att det utförs på ett sätt som bevarar det kulturhistoriska värdet. Den av oss föreslagna antikvarie, Rolf Hammarskiöld på Svensk Klimatstyrning AB, har lång erfarenhet och kompetens för detta uppdrag. Experten kommer att följa arbetet och dokumentera arbetet samt lämna anvisningar. När arbetet är slutbesiktat sammanställer experten en rapport över åtgärderna.

Sammanfattning

En omfattande byggnadsvårdsåtgärd av kvarnen krävs för att stoppa det eskalerande förfallet och säkerställa att byggnadsminnet bevaras. Renoveringen kommer också att bidra till möjligheten att återigen erbjuda visningar och pedagogisk verksamhet i kvarnen och dess omgivning. Vidare kommer den antikvariska slutrapporten ligga till grund för en vårdplan med årliga statusinventeringar av kvarnen. På så sätt säkerställer man att skaderisken kan förebyggas och att eventuella skador snabbare kan åtgärdas.

Stiftelsen Roslagsmuseet

Berit Jansson
Ordförande

Bild 1: Kvarnen i Furusund. Foto maj 2021.

Principskiss för stubb/stolpkvarnen:

- 1 Jordstenar
- 2 Jordträn
- 3 Stubbe/stolpe
- 4 Stöttor
- 5 Kvarnbro
- 6 kvarnhäst
- 7 Kvarnhaus
- 8 Tak
- 9 Vingar
- 10 Sidosjältor för kvarnhaus (ej på bild)
- 11 Brostock
- 12 Hjärtstock
- 13 Gångas

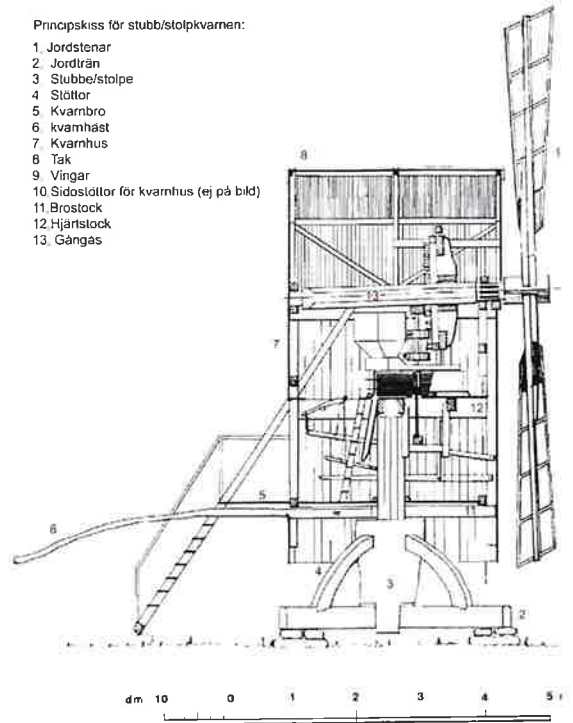

Bild 2: Stubbkvarnarnas utseende med sitt raka sadeltak var oförändrat sedan medeltiden. På 1700-talet ersattes det höga sadeltaket med det på modet komna brutna sadeltaket eller mansardtaket.

Bild 3: Delar av hjärtstocken och golv med omfattande rötskador. Foto oktober 2021.

Bild 4: Pågående mögelangrepp, vitgrått område, på insida av fasadens panel. Foto oktober 2021.

Bild 5: Kvarnens läge och utsikt mot Furusunds farled. Foto oktober 2021.

Bild 6: Kvarmvingarna. Foto oktober 2021.